

Murat **Ferman**

muratferman@beykent.edu.tr

Küresel Ekonomide Zor Zamanlar

DÜNYA EKONOMİSİ BU KRİZE TARİHİN EN YÜKSEK BORÇ MİKTARI İLE YAKALANMIŞTIR; KABACA 90 TRİLYON DOLARLIK BİR EKONOMİK HACME KARŞIN KÜRESEL BORÇ STOKU, ÜÇ MİSLİNE YAKLAŞAN BİR ORANLA 260 TRİLYON DOLARA ULAŞMIŞTIR. GLOBAL BORÇ SARMALINDA BU YIL VADESİ DOLACAK/ GERİ ÖDENECEK BORÇ TUTARI 20 TRİLYON DOLARA ULAŞMIŞTIR.

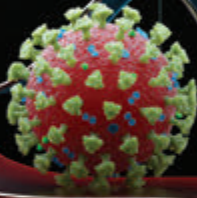
“İlginc zamanlarda yaşayacaksınız!” İlk anda iyi niyet ifadesi gibi değerlendirilebilecek bu söz, aslında Çin kaynaklı bir beddua olma özelliğini taşıyor; pandemi konjonktüründe hırpalanan dünyada, gerçekten “ilginç” bir dönemi idrak ediyoruz. Meselenin temelde çok boyutlu ve küresel bir kimlik ve muhtevaya sahip olduğunda mutabık olarak ve dahi eşref-i mahlukatın izan ve iradesine atfen problemlerin üstesinden gelebilme kolektif becerisine binaen, buradaki değerlendirmelerimizi münhasıran ekonomi perspektifi ile odaklamak istiyoruz.

Olağandışı gelişme ve kriz klasmanındaki dönemlerin ekonomi perspektifinden okunmasında müracaat edeceğimiz metot; kıyaslama (benchmarking) olup, cari koronavirüs konjonktüründe bu yaklaşımın bize sağlayacağı öngörü ve “öğrenme eğrisi işaretleri” maalesef sınırlı kalmaktadır. Bu minvalde sıklıkla terennüm edilen 29 Buhranı, 2000’lerin başındaki SARS krizi ve 2008 krizi çıkarımlarından farklı bir süreç içindeyiz. Buradaki temel dinamik ve belirleyici kodları tespitle işe başlamalıyız.

Global Ekonomide İşleyiş

Dünya ekonomisi bu krize “tarihin en yüksek borç miktarı” ile yakalanmıştır; kabaca 90 trilyon dolarlık bir ekonomik hacme karşın küresel borç stoku, üç misline yaklaşan bir oranla 260 trilyon dolara ulaşmıştır. Bahse konu meblağın üçte birinden fazlasına tekabül eden 87 trilyon doların, 2008 krizinden bu yana oluştuğuna ayrıca işaret etmek gerekir. Global borç sarmalında bu yıl vadesi dolacak/geri ödenecek borç tutarı 20 trilyon dolara ulaşmıştır.

Önceki krizlerde ön plana çıkan ve “hakim/baskın karakteristik kriter” kabul edilen arz kaynaklı ve/veya talep temelli oluşumlar, bu kez kategorik olarak ayrışmak bir yana, “birlikte ve kompleks yapıda” tezahür etmiştir. Ez cümle, hem talep hem de arz kaynaklı (kompleks) bir yapı ile hemhal olmak durumundayız. Bu durumda teşhis-seyir-tedavi sürecinde referans alabileceğimiz çıkarım ve tecrübeler mahdut kalmakta, üstelik aynı anda tezahür eden bu dinamiklerin menfi anlamda oluşturacağı çoğaltan etkisinin yol açabileceği komplikasyonlar karşısında koruma kalkanımız zayıflamaktadır.

Ekonomik İstikrar Paketi tüm kesimlere "kalkan" oldu

Yeni tip koronavirüsün (Kovid-19) ekonomiye ve vatandaşlara etkisine bertaraf etmek için açıklanan Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi, işverenden, esnafa, çalışandan emekliye kadar pek çok kesim için önlemler içeriyor

VERGİ VE DİĞER ÖDEMELER

- 2 milyondan fazla mükellefin muhtasar, KDV ve prim ödemeleri 6 ay ertelendi
- Mücbir sebep halinden yararlanan mükelleflere ek olarak gelir vergisi mükellefi 1,9 milyon kişi daha mücbir sebep hali kapsamına alındı
- 65 yaşın üzerinde ve kronik rahatsızlığı olan mükelleflerin beyanname ve ödemeleri ertelendi
- Konaklama vergisi, Ocak 2021'e ertelendi
- Otel kiralamalarına ilişkin irtifak hakkı bedelleri ve hasılat payı ödemeleri 6 ay ertelendi
- Belediye kesintileri 3 ay ertelenerek, 3 milyar liralık kaynak sağlandı
- İl özel idarelerinin, belediyelerin ve bağlı kuruluşların tasarrufundaki taşınmazların kira ödemesinde esneklik sağlandı

BANKACILIK

- Nakit akışı bozulan firmaların bankalara olan kredi anapara ve faiz ödemeleri asgari 3 ay ötelenecek
- Kamu bankaları, aylık 5 bin liranın altında geliri olan tüm vatandaşlar için temel ihtiyaç desteği paketini devreye aldı
- Firmalara, çalışan sayısında azaltma yapmama koşuluyla İş'e Devam Kredi Desteği verilecek
- Gecikmeye giren kredilerin takip hesaplarına aktarılmadan önce 90 gün olan bekleme süresi 180 güne çıkarıldı
- İhracatçıya stok finansmanı desteği verildi
- Kredi Garanti Fonu limiti 2 katına çıkarıldı
- 500 bin liranın altındaki konutlarda kredilendirilebilir miktar %90'a çıkarıldı
- Nisan, mayıs ve haziran aylarında temerrüde düşen firmaların kredi siciline "mücbir sebep" notu düşülmesi sağlanacak
- KOBİ'lere yönelik devlet destekli alacak sigortası 25 milyon liradan 125 milyon liraya çıkarıldı

ÇALIŞANLAR VE EMEKLİLER

- Asgari ücret desteği 75 lira olarak 12 ay süresince uygulanacak. Yaklaşık 7,8 milyon kişi destekten faydalanacak
- Kamu ve özel sektörde esnek ve uzaktan çalışma modeli devreye alındı
- Kısa çalışma ödeneği ile faaliyetlerini azaltan ya da durduran işletmelerde çalışanlara 3 ay maaş desteği verilecek
- Ücretli öğretmenler ve usta öğreticilere ek ders ücreti ödenecek
- En düşük emekli aylığı 1500 liraya çıkarıldı
- İhtiyaç sahibi 2,1 milyon haneye 1000 lira nakdi yardım yapılarak 2 milyar liralık paket devreye alındı
- 2 aylık telafi çalışma süresi 4 aya çıkarıldı
- Sağlık çalışanlarının ve üniversite hastanelerinin çalışanlarının performans ödemeleri 3 ay üst limitten yapılacak

Kaynak: AA

Kriz sürecinin orta ile uzun vadede, hangi kapsam ve derinlikte etki meydana getireceği konusunda birtakım tahmin ve açılımları gündeme getirmek mümkündür, ancak kestirme ve öngörü temelli yaklaşımların, "yaşayarak görme-deneyimleme" opsiyonu karşısında üstünlük sağlaması zor görünmektedir. Anlaşıyor ki; sancılı sürecin sonunda yeni perspektif, kavram ve belki modeller vücuda getirmek imkanına sahip olacağız. Başta ekonomi bilimi olmak üzere tüm disiplinlerde yeni açılımlar beklenmelidir; ancak "tüm dünya düzeninin bir anda değişmesi" gibi değerlendirmelere mesafeli olmak basiretini önemsemek durumundayız.

Bir yönüyle ekonomi; "beklenti yönetimi" olarak telakki edildiğinde, "ihtiyatlı iyimserlik" durumu, mevcut ahval dahilinde en gerçekçi ve yarayışlı perspektifi temsil etmektedir. Kriz döneminde adeta de-facto dayatılan reaktif-tepkici politika ve uygulamaların, makul bir sürede yeniden pro-aktif/inisiyatif temelli zeminde inşa edilmiş politika ile uygulamalara yerini bırakması elzemdir. Bu akışın sevk ve idaresindeki ehliyet ve zamanlama, hem makro hem de mikro alanda kriz yönetimi performansının ana belirleyicisi olacaktır. Has-saten, yangın söndürücü/stres giderici(reaktif) "parasal genişleme" duruş ve uygulamalarının; süreç zarfında "mali-yapısal reform ve politikalar(pro-aktif) ile tamamlanması; bütünlenmesi" işindeki maharet ve ustalık bu kapsamda değerlendirilmelidir.

Yaşanılan krizin menfi etkileri hususu mahfuz kalmakla beraber, kriz ilk planda ve ağırlıkla tetikleyici ve işaret edici etki husule getirmiştir. Bu çerçevede, yerleşik ekonomik sistemde mevcut olan sıkıntı, kırılma ve adaletsizlikleri adeta test eden; halının altına süpürülüp gözden kaçırılmaya çalışılan gerçekleri sorgulatan bir keyfiyete şahit oluyoruz. Kurumsal bazda ve çoğunlukla bankalar üzerinde gerçekleştirilen "stres testi" aracı, adeta her yapı ve

Global ekonominin yapılanma ve işleyişinde Çin'in payı/ağırlığı, önceki dönemlere göre artmış; belirleyici stratejik unsur olarak ön plana yerleşmiştir. SARS krizindeki global üretim rakamının yüzde 7'sini teşkil eden Çin; buradaki ağırlığını yüzde 17'ye çıkartmış; global ihracatın üst sıra oyuncusu olma iddiasını sürdürürken başlıca emtialardan; alüminyum, bakır, nikel, çinko, kurşun ve doğal kauçuk ürünlerindeki global ithalatın, her kalem bazında yüzde 40 ve fazlasını ithal etme kapasitesine ulaşmıştır. Çin'in dijital sektörlerdeki global katma değer zinciri ağırlığı yüzde 30 kritik düzeyine ulaşmış iken üretim kümelenmesi ve tedarik zinciri dinamiklerindeki işlev ve payı, mevcut küresel sistemin kritik ve ekonomik kompozisyon ve gidişatı birinci dereceden etkileyebileceği bir duruma konuşlanmıştır.

Krizin Etkileri

Koronavirüs pandemisi, önceki krizlerde görülen "yavaşlama-duraklama-kademeli sirayet etme" döngülerinin dışında "ani ve birlikte duruş" sendromunu adeta dayatmış; kısa bir sürede etki çemberinin dışında kalınması imkansız hale gelmiştir. Farklı gelişmişlik düzeyindeki ekonomiler; değişen seyir ve dinamiklere sahip sektörler/faaliyet alanları; çeşitlendirilmiş profil yansıtan tüketici segmentleri, "duruma vaziyet etme" bakımından sterilize edici-kompartmanlaştırıcı-etki sahasının dışında kalıcı duruş ve politikaları benimseme alternatiflerinden uzakta kalmıştır.

coğrafyadaki ekonomik oyuncu-
ların tümüne teşmil ediliyor. Genel
geçer bir ifadeyle "zor, oyunu
bozuyor", ekonomi cephesinde de
ezberler sorgulanmaya, yer etmiş
dinamikler yeniden değerlendiril-
meye başlanıyor. Bu keyfiyet, hiç
şüphesiz bundan sonraki dönem-
lerin getireceği ıslahat ve reform
yönelişlerinin çıkış noktasını
temsil edecektir.

Kriz sendromuna rağmen değil
ve fakat krizleri bir var olma-ışleri
yürütme metodu olarak gören
kapalist sistemin bu sefer klasik
kurgusunu sürdürmede nasıl bir
sonuç alacağını müşahade şansı-
nı yakalıyoruz. Her zaman olduğu
üzere "fiyatlarda balon oluşturma
ve patlatma operasyonunu baş-
kasının nam ve hesabına kurgu-
lama" yerleşik formülü bu kez
nasıl bir döngü izleyecek; faturayı
kimler ödeyecek, birlikte göre-
ceğiz. Bilhassa, "fon ihtiyacı ile
ihtiyaçlandırılmış /malul edilmiş"
görece az gelişmiş ekonomiler,
bu sancılı sürecin sonunda "çok
para-yok para" irfanına yakınla-
şacaklar mı" sorusunun cevabı
hepimizin takibinde olmalıdır.

Kriz, globaldir; oradan neşet
etmiştir, kaynak bellidir. Çözüm
ve mücadele süreci de bir ve be-
raber/global planda yürütülme-
lidir. Ancak sonuç alıcı ve başarı
menzilli çözümlerin "global yak-
laşımın, ulusal planda yerli ve
milli kılınması/harmanlanması"
temelinde inşa edilebileceği unu-
tılmamalıdır. Ana dinamiklerden
ve global plandan kopmadan yerli
ve milli dokunuşlarla yola devam
edilmesi akli selimin gereğidir.

Normalleşme ve olağan rutinelere
dönme sürecinde, epidemiyoloji
ile ekonomi arasındaki ilişki ve
etkileşim dinamiklerine dikkat
edilmeli; bunların ayırıcı ve hatta
zıtlaştırıcı konumlarda değeren-
dirilmesine fırsat verilmemelidir.
Ekonomi, insan içindir; insansız
ekonomiden bahsedilemez. Ama
ekonomisiz kalmış bir cemiyetin
varlığını sürdürmesi de mümkün
değildir. "İnsana rağmen değil,
insan için (ekonomi)" şiarı temel
alınmalıdır.

15. Finansal İstikrar
ve Kalkınma Komitesi
toplantısı, Hazine ve
Maliye Bakanı Berat
Albayrak başkanlığında,
Cumhurbaşkanlığı
Dolmabahçe Ofisi'nde
video konferans
ile gerçekleştirildi.
Toplantıda, "adım adım
işe dönüş" için yapılması
gerekler ele alındı.
(28 Nisan 2020)

**Kriz, globaldir;
oradan neşet
etmiştir,
kaynak
bellidir. Çözüm
ve mücadele
süreci de bir
ve beraber/
global planda
yürütülmelidir.
Türkiye olarak
globalden
kopmadan ve
fakat kendi
milli meşrep ve
yerli dokunuş-
larımızla,
meselelerin
halli
mümkündür;
şimdiyi
kurtarmak için
geleceğimizi
herhangi
bir ipotek
(IMF vb.)
altına sokma
riskinin her
daim farkında
olmalıyız.**

Türkiye'nin Duruşu

Ortaya konulan bu tespit ve
düşünceler temelinde, münhası-
ran koronavirüs salgını sürecinde
ülkemizin benimsediği/sergilediği
ekonomik anlayış ile uygulamala-
rını değerlendirelim.

Türkiye, salgın tehdit ve tehli-
kesine karşı dünyada "en erken
vaziyet eden ülkeler" arasında
yer almış; sağlık politikaları başta
olmak üzere bütüncül stratejiler
üzerinde yapılandırılmış uy-
gulamaları benimsemiş yoluna
girmiştir.

Meselenin ekonomik veçhesine
ait politika ve tedbirlerin kamu-
oyuna ilk sunumu bizzat Devlet
Başkanı tarafından ve farklı
kesimleri temsil eden bir konye
yapılanması katkı ve katılımı ile
gerçekleştirilmiştir. Nitekim her
kesim, zümre, sektör velhasıl
bütün ekonomik aktörleri kap-
sayıcı ve kucaklayıcı bir zihniyet
ve gidişatın işaret fişegi daha
baştan ateşlenmiştir. Olağanüstü
gelişmelere ve yaşanması muh-
temel hatta mukadder, darbo-
ğazlara karşın, mezkur milli plan
ve program hedeflerine bağlılık
vurgulanmış; pro-aktif duruştan
taviz verilmeyeceği mesajı payla-
şılmıştır.

Nitekim, lanse edilen tedbirler
paketinin; "ekonomik kalkan"
deyimiyle adlandırılması, gidilen
yol ve girilen uğraşta, risk ile
zararlardan korunma; tahribatı
engelleme önceliğinin veciz bir
ifadesidir. İlaveten ve hassaten
yirmi bir adet tedbiri ihtiva eden
lansman paketi ve takip edecek
düzenlemelerin ana öncelik ve
gayesinin "istihdamı korumak-

erozyon yaşanmasını engelle-
mek" olduğu hemen işin başında
deklare edilmiştir. Bu minvalde
altı çizilen bir başka temel kabul
ve duruşun "dinamik yaklaşım"
olduğunu belirtmeliyiz.

Salgının doğası gereği, belirsizlik-
le malul gelişme ve riskler parale-
linde "ince ayar" yapabilme imkan
ve iradesine peşinen ruhsat
verilmiş ve takip eden süreçte söz
konusu yaklaşımın uzantısı olarak
"tamamlayıcı ve geliştirici yeni
düzenlemelerin" önü açılmıştır.
Bu süreçte mevcut enstrüman ve
yapılardan (KGF, Sosyal Destek
Yardımları, Nefes Kredisi vb.) yarar-
lanma yolu ile sosyo-ekonomik
politikalarda kuvvetli sinerji tesis
edebilmenin alt yapısı tahkim
edilmiştir. Amerika Birleşik
Devletleri'nde uygulanan "kelle
başı ödeme-helikopter para"
politikalarına kıyasla daha rafine
ve hedef-odaklı yaklaşımların
benimsendiğini teslim etmeliyiz.
Globalden kopmadan ve fakat
kendi milli meşrep ve yerli do-
kunuşlarımızla, meselelerin halli
mümkündür; şimdiyi kurtarmak
için geleceğimizi herhangi bir ipo-
tek (IMF vb.) altına sokma riskinin
her daim farkında olmalıyız.

Ekonomide normalleşme sürecin-
de, bilimin rehberliğini öncele-
miş bir Türkiye'nin, kriz sonrası
derlenip-toparlanma kulvarında
en önde koşacağı, sübjektif duruş
ve değerlendirmeleri ile malul
kurum ve kuruluşlarca dahi teslim
ediliyor. Daha önce yaşanmış
kriz dönemlerinden kaynaklanan
tecrübe ve ehliyetimiz; ekonomik
geri-dönüş (bounce-back) kana-
lındaki müstakbel performans-
mızın teminatı olacaktır. **■**